

PARTNERSKÉ NÁSILÍ NA MUŽÍCH, JEHO ROZSAH A KONTEXTY

JIŘÍ BURIÁNEK, SIMONA PIKÁLKOVÁ

Príspevek prináša základní údaje o prevalenci násilí v partnerských vztazích zažívaného českými muži. Reprezentativní soubor českých mužů (N = 1001, kvótní výběr) byl podroben standardizovaným rozhovorům (CASI) na přelomu roku 2012 a 2013. Celoživotní prevalence zkušenosti s fyzickým násilím v partnerském vztahu dosahuje 10 %, pětiletá 5 %, větší část fyzických útoků pochází od cizích mužů mimo rodinu. Prožité události jsou vnímány jako poměrně vážné, ostatně poměrně vysoká je i prevalence dalších forem psychického násilí nebo zneužívání, v tom se muži příliš neodlišují od žen. Byl prokázán vliv typických rizikových faktorů na straně partnerky (alkohol, drogy, agresivita, částečně také sociální status) i vliv vzorců předávaných původní rodinou. Protektivně působí sebekontrola na straně partnerky.

Klíčová slova: partnerské násilí, psychické zneužívání, muži, partnerky

Násilí na mužích představuje příslovečný „temný stín“ trestné činnosti, nebo prostě jenom tak trochu zanedbané téma, a to zejména ve vztahu k násilí partnerskému. Je proto třeba brát je jako výzvu k veřejné diskuzi i k viktimologickému empirickému studiu zároveň. Naším cílem v tomto textu bude posílení argumentace ve prospěch legitimacy daného tématu, a to na základě vlastního faktického materiálu o situaci v ČR. Využijeme možnosti srovnání podobnosti mezi ženami a muži, pokud jde o reportovaný výskyt psychického týrání a násilí. Porovnáme přitom některé alternativy jak zjišťovat intimní násilí jak pomocí běžných pravidelných sociologických výzkumů, tak v rámci cílených viktimologických studií, přičemž samozřejmě chápeme, že nejlepší způsob, jak tento jev uchopit, zřejmě představuje triangulace.

Téma násilí mezi intimními partnery spojuje kriminologii (např. Akers, 1973; Agnew, 1992) s některými teoriemi rodiny a intimních vztahů (Giddens, 1992). Významný příspěvek k této oblasti nabídla také feministická kriminologie, která kladla důraz na distribuci moci a kontrolních mechanismů v partnerských vztazích (např. Dobash, Dobash, 1979; Pagelow, 1984). Fenomén intimního partnerského násilí (intimate partner violence, IPV) se stal předmětem výzkumu právě pod vlivem ženského emancipačního hnutí již koncem sedmdesátých let (např. Walker, 1979; Straus, Gelles, Steinmetz, 1980), nicméně výzkum byl prováděn převážně v anglosaských zemích, což přineslo přece jen určitou nerovnováhu v průzkumu této oblasti z mezinárodního hlediska. Přitom je zřejmé, že existují značné kulturní rozdíly ve frekvenci incidentů, v jejich vnímání a v reakcích na ně (viz

Johnson, Ollus, Nevala, 2008; Levinson, 1989). Pokud jde o specifické zkoumání násilí proti mužům, stav poznání (jdoucí nad rámec standardní viktimologie) zůstává poměrně skromný: omezuje se pouze na několik menších pilotních studií (Lenz, 2000; Jungnitz, 2004) nebo na údaje získané z viktimologických šetření, jež jsou k dispozici (viz Heiskanen, Ruuskanen, 2011), zejména pokud jde o skandinávské země.

Většina studií IPV se zaměřuje na muže jako pachatele partnerského násilí, ale postupem času se ukazuje, že ani násilí žen vůči mužům ani zdaleka není výjimečnou záležitostí, ba některé studie dokonce zjistily větší míru násilí páchaného ženami (viz metaanalýza provedená Archer, 2000). Mnohé studie prokázaly, že domácí násilí postihuje obě strany konfliktu (Straus, Gelles, Steinmetz, 1980; Gelles, 2003). V této souvislosti by se výzkum měl soustředit nejenom na prevalenci a incidenci IPV, ale brát také v úvahu jeho závažnost, důsledky a motivaci pro násilí, stejně tak jako situační aspekty a párovou dynamiku (např. Walklate, 2001; Dobash, Dobash, 2004; Johnson, 2006).

Obohacuje se též rozsah zkoumaných jevů. Například stalking reprezentuje téma, jemuž se v poslední době dostává větší pozornosti (viz Tjaden, Thoennes, 1998; Morewitz, 2004; De Fazio, 2009), a třebaže k němu může dojít mimo kontext intimních vztahů, velmi často se jej dopouštějí sexuální partneři. Současné poznatky naznačují, že existují podstatné rozdíly mezi pohlavími v pronásledování: u žen je více pravděpodobné, že budou pronásledovány, přitom pachateli bývají často jejich mužští (ex)partneři, naopak u mužů je pravděpodobnější pronásledování ze strany non-partnerů (Tjaden, Thoennes, 1998; Tjaden, 2009).

V České republice se partnerské násilí jako specifický fenomén začalo studovat až po roce 1989. Zájem o tuto oblast roste nepřetržitě (Čírtková, 2002; Martínková, 2001). První komplexní sociologický přístup k fenoménu násilí v rodině v České republice přinesla vlna výzkumů bezpečnostních rizik (1999¹, 2001), a vzápětí pak Mezinárodní výzkum násilí na ženách (IVAWS realizovaný v roce 2003 – viz Pikálková, 2004; Buriánek, Pikálková, 2013; Podaná, 2010). Na straně mužů ovšem podobný reprezentativní průzkum na pronásledování nebo domácí násilí dlouho chyběl. Jeden rok po výzkumu IVAWS jsme se přesto shodou okolností zapojili do sondy zaměřené na jihočeskou mužskou populaci. Naším úkolem bylo provedení rozsáhlé sekundární analýzy dat (Buriánek, Kovařík, 2006) výzkumu organizovaného Jihočeskou univerzitou. Zkoumal vybrané formy domácího násilí (přitom některé položky měřící psychické zneužívání byly převzaty z průzkumu IVAWS), protože však neshromáždil reprezentativní vzorek, zdá se vhodné mluvit spíše o pilotní studii (viz též Buriánek, 2013).

Data a metody

Pracujeme s čerstvými údaji z projektu „Intimate partner violence: Follow-up research to IVAWS 2003“, který navazuje na mezinárodní projekt IVAWS (násilí na ženách) zpracovaný v roce 2003. V letech 2012 až 2014 ho řešíme s podporou GAČR (404/12/2452) a jde nám o replikaci a rozšíření původního výzkumu (podrobněji se věnujeme například tématu stalkingu). Klíčovou inovací je ovšem realizace dvou terénních šetření: v roce

¹ První studie z roku 1999 zaznamenala, že 22 % mužů a 25 % žen se setkalo s trvalým podryváním sebedůvěry nebo ponižováním ze strany partnera.

2012 šlo o výzkum mužů, na jaro roku 2013 byl naplánován sběr dat v rámci šetření žen. Výzkum mužů zajistila agentura MillwardBrown (v prosinci a lednu 2012/2013), užity byly kvótní výběr (N = 1001 respondentů) a metoda CASI kombinovaná s face-to-face dotazováním.²

Použitý dotazník zahrnoval řadu klasických viktimologických otázek:

- zkušenosti s psychickými formami IPV ze strany současné/bývalé partnerky
- viktimizace fyzickým a sexuálním násilím
- profil posledního násilného incidentu ze strany partnerky
- charakteristika násilné partnerky
- charakteristika současné partnerky
- zkušenost s násilím v rodině v dětství (respondent, partnerka)
- zkušenost se stalkingem, průběh stalkingu

Vedle sociodemografických proměnných byla doplněna řada postojových otázek:

- postoje k tématu domácího násilí
- hodnoty partnerského vztahu (deklarovaná důležitost předpokladů kvalitního vztahu)
- sebekontrola – respondenti i partnerky

Prezentaci charakteristik souboru redukuje jenom na ty, které mají vztah k našemu tématu, čtenář by měl akceptovat ujištění, že soubor je reprezentativní pro české muže od 18 do 70 let podle vzdělání, ekonomické aktivity a dalších parametrů. Protože většina analýz se bude týkat partnerských vztahů, je třeba připomenout, že tyto otázky se týkají velké části dotazovaných.³

Pro většinu dotázaných mužů je téma domácího násilí poměrně důležité (72 %), jen pro 7 % se jeví jako málo důležité. Zřejmě se zde odráží postupná proměna veřejného diskursu, který již toto téma přijal jako svého druhu důležitý aspekt života, možná o něco důležitější, než téma krize rodiny.

Tabulka 1 *Důležitost témat partnerských vztahů (muži ČR 2013, N = 1001, %)*

Důležitost tématu	Krize rodiny	Domácí násilí
velmi důležité	26,5	37,3
poměrně důležité	38,0	34,5
stejně jako mnoho jiných, takové normální	25,6	21,1
málo důležité	6,4	4,0
zcela nedůležité, přeceňované	3,5	3,1

Incidence a formy fyzického násilí

Pokud jde o zkušenost s fyzickým nebo sexuálním násilím, celoživotní prevalence u českých mužů (tzn. alespoň jeden ze sledovaných skutků v partnerském vztahu)

² K některým metodologickým otázkám se podrobněji vyjádřil tým švýcarských kriminologů kolem M. Killias (Killias et al., 2006; Killias et al., 2004).

³ Rodinný stav: svobodný 35 %, ženatý 45 %, rozvedený 16 %, vdovec 5 %. Partnerské vztahy: 71 % má v současnosti vztah, 65 % mělo někdy v minulosti partnerský vztah, 7 % nikdy nemělo partnerský vztah. Subjektivní sociální status: dolní vrstva 9 %, nižší střední 32 %, střední 51 %, vyšší/horní 8 %.

dosahuje 10 %, což vcelku odpovídá našim předchozím odhadům (Buriánek, 2006; 2013). Z konkrétních forem ataku vede facka (7 %). Jde ovšem o souhrnné údaje za všechny partnerky. Při srovnání zkušeností z aktuálního vztahu s předchozí partnerkou vychází ta současná výrazně lépe (pouze 2,5 % celoživotní prevalence).

Tabulky 2, 3 a 4 ukazují podrobněji podíly mužů, kteří zažili nějakou z forem fyzického násilí během svého života, během posledních 12 měsíců a v období uplynulých 5 let. Na straně sledovaných potencialních agresorů přitom do středu zájmu vstupují dvě skupiny osob: jednak jsou to ženy (vlastní manželky, partnerky či jiné ženy), na straně druhé pak cizí muži.

Na počátku je třeba poznamenat, že celkový podíl mužů, kteří se ve svém životě setkali s fyzickým násilím, resp. s nějakým z jeho projevů uvedených v tabulce, činí 53,1 %, tzn. více než polovina respondentů zažila někdy nějakou formu fyzické agrese. Toto relativně vysoké číslo evokuje dojem, že násilné projevy chování jsou běžnou součástí života mužské populace, zde je však namísto podrobnější analýza, která postaví daný problém do trochu jiného světla. Zejména je třeba si uvědomit, že zmíněné číslo odráží období celého života jedince a jsou v něm tak zahrnuty i ty incidenty, které se odehrály v období dospívání.

Tabulka 2 Podíl mužů, kteří zažili daný druh násilí alespoň jednou během celého života

	V part. vztahu – od partnerky		Ze strany jiné ženy		Ze strany muže*		Celkem	
	abs.	%	abs.	%	abs.	%	abs.	%
Vyhrožování fyzickým ublížením	19	1,9	7	0,7	237	23,7	266	26,6
Házení věcí nebo úder předmětem	40	4,0	9	0,9	169	16,9	225	22,5
Strkání, pevné sevření, kroucení rukou, tahání za vlasy	23	2,3	7	0,7	203	20,3	241	24,1
Facka, kopání, kousání, úder pěstí	63	6,3	10	1,0	329	32,9	408	40,8
Škracení, pokus o udušení, utopení, popálení, opaření	1	0,1	0	0,0	10	1,0	14	1,4
Nůž nebo pistole	6	0,6	0	0,0	46	4,6	59	5,9
Jiné fyzické násilí	2	0,2	2	0,2	20	2,0	27	2,7
Vynucený sexuální styk	1	0,1	2	0,2	9	0,9	13	1,3
Osahávání	1	0,1	4	0,4	18	1,8	27	2,7
Celkem zažilo násilí	99	9,9	33	3,3	477	47,7	532	53,1
Celkem mužů	1001		1001		1001		1001	

* cizí muž, příbuzný, jiný známý muž (kamarád, kolega)

Srovnáme-li daný podíl s ročními, resp. pětiletými mírami viktimizace (tabulky 3 a 4), dostaneme zcela jiný obrázek: aktuální, tzn. roční celková míra viktimizace mužů činí 6,7 %, 5letá pak 21,3 %. Roční a pětileté míry jsou tak logicky výrazně nižší než tzv. life-long míry, které jsou podstatně ovlivněny věkem respondentů. Riziko napadení vlastní

Tabulka 3 Podíl mužů, kteří zažili daný druh násilí alespoň jednou během posledních 12 měsíců

	V part. vztahu – od partnerky			Ze strany jiné ženy			Ze strany muže*			Celkem		
	abs.	%	% z těch, kdo zažili násilí	abs.	%	% z těch, kdo zažili násilí	abs.	%	% z těch, kdo zažili násilí	abs.	%	% z těch, kdo zažili násilí
Vyhrožování fyzickým ublížením	1	0,1	3,7	1	0,1	3,7	25	2,5	92,6	27	2,7	100,0
Házání věcí nebo úder předmětem	2	0,2	14,3	–	–	–	12	1,2	85,7	14	1,4	100,0
Sirkání, pevné sevření, kroucení rukou, tahání za vlasy	2	0,2	0,1	1	0,1	5,0	17	1,7	85,0	20	2,0	100,0
Facka, kopání, kousání, úder pěstí	11	1,1	25,6	1	0,1	2,3	33	3,3	76,7	43	4,3	100,0
Škrcení, pokus o udušení, utopení, popálení, opaření	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
Nůž nebo pistole	–	–	–	–	–	–	3	0,3	100,0	3	0,3	100,0
Jiné fyzické násilí	–	–	–	–	–	–	3	0,3	100,0	3	0,3	100,0
Vynucený sexuální styk	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
Osahávání	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
Celkem zažilo násilí	13	1,3		3	0,3		54	5,4		67	6,7	
Celkem mužů	1001			1001			1001			1001		

* cizí muž, příbuzný, jiný známý muž (kamarád, kolega)

Tabulka 4 Podíl mužů, kteří zažili daný druh násilí alespoň jednou během posledních 5 let

	V part. vztahu – od partnerky			Ze strany jiné ženy			Ze strany muže*			Celkem		
	abs.	%	% z těch, kdo zažili násilí	abs.	%	% z těch, kdo zažili násilí	abs.	%	% z těch, kdo zažili násilí	abs.	%	% z těch, kdo zažili násilí
Vyhrožování fyzickým ubližením	7	0,7	7,6	3	0,3	3,2	86	8,6	93,5	92	9,2	100,0
Házení věci nebo úder předmětem	20	2,0	26,0	1	0,1	1,3	58	5,8	75,3	77	7,7	100,0
Strkání, pevné sevření, kroucení rukou, tahání za vlasy	13	1,3	15,9	3	0,3	3,7	68	6,8	82,9	82	8,2	100,0
Facka, kopání, kousání, úder pěstí	36	3,6	23,7	4	0,4	2,6	119	1,9	78,3	152	15,2	100,0
Škrcení, pokus o udušení, utopení, popálení, opaření	1	0,1	33,3	–	–	–	2	0,2	66,7	3	0,3	100,0
Nůž nebo pistole	3	0,3	18,8	–	–	–	13	1,3	81,3	16	0,6	100,0
Jiné fyzické násilí	–	–	–	–	–	–	8	0,8	100,0	8	0,8	100,0
Vynucený sexuální styk	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	100,0
Osahávání	–	–	–	3	0,3	50,0	3	0,3	50,0	6	0,6	100,0
Celkem zažilo násilí	55	5,5		13	1,3		176	17,6		213	21,3	
Celkem mužů	1001			1001			1001			1001		

*cizí muž, příbuzný, jiný známý muž (kamarád, kolega)

manželkou či partnerkou činí v případě jednoho roku o něco více než jedno procento, v případě stále relevantních 5 let je to 5,5 %. Ve srovnání se situací, kdy agresorem je cizí muž, jsou tato čísla relativně nízká: pravděpodobnost napadení cizím mužem je zhruba 3 až 4krát vyšší.

Výzkum tedy ukázal, že nejčastěji jsou agresory opět právě muži, a to především cizí muži. V našem šetření jsme se ptali i na mužské příbuzné, kamarády, známé, jejich podíl na celkové viktimizaci byl však velmi malý. Na druhé straně se ukázalo, že zdaleka nezanedbatelný podíl mužů zažil fyzický útok od své vlastní manželky či partnerky. Tato skutečnost je nejvíce viditelná v případě celoživotních měr násilí: cca 48 % mužů zažilo během svého života alespoň jednu z forem fyzické agrese ze strany jiného muže, **zhruba jedna desetina (9,9 %) však** (můžeme snad říci také) **od vlastní partnerky**. Za posledních 12 měsíců zmínilo násilí od partnerky pouze 1,3 % mužů (ve srovnání s 5,4 % ze strany muže), za posledních 5 let pak 5,5 % mužů (ze strany muže 17,6 %).

V tabulkách figuruje rovněž položka „jiná žena“; lze předpokládat, že nejčastěji šlo o matku či jinou příbuznou. Podíl mužů, kteří uvedli alespoň jednu zkušenost s násilím ze strany jiné ženy než partnerky během celého života, nepřesahuje 4 % (3,3 %); v posledních 5 letech to bylo pak pouze 13 mužů a v posledních 12 měsících 3 respondenti.

Zaměříme-li se na skupinu partnerek/manželek, které se měly dopustit nějaké z forem násilí, z dat vyplývá, že ve **většině případů se jednalo o bývalou partnerku**: jako původce násilného střetu ji uvedlo 8,1 % mužů (během celého života) ve srovnání s 2,5 % těch, kteří označili partnerku současnou.

Podívejme se nyní na **formy a podoby násilných útoků**, které muži v dotazníku uváděli. Relativně nejčastěji zmiňovanou položkou je „facka, kopání, kousání, úder pěstí“, kterou během svého života zažila celkem 6,3 % mužů ze strany partnerky a zhruba třetina dotázaných (32,9 %) pak ze strany cizího muže. Co se týče napadení vlastní manželkou/partnerkou, druhou nejčastěji uváděnou položkou je „házení věcí, úder předmětem“, které uvedla 4 % z celkového souboru mužů (v případě cizího muže to bylo necelých 17 % respondentů). Zhruba pětina napadených mužů dále zmínila „strkání, pevné sevření, kroucení rukou, tahání za vlasy“ a vyhrožování fyzickým ublížením, to však ze strany cizího muže; v případě vlastní manželky/partnerky se podíly pohybují pouze okolo 2 %. Ostatní sledované typy násilného chování muži uváděli již výrazně méně často: sledujeme-li napadení partnerkou, podíly nepřesáhly 1 % z celkového souboru respondentů. Za zmínku však např. stojí, že 6 mužů z celkového souboru 99 napadených (0,6 %) zažilo během svého života útok nebo vyhrožování útokem nožem či pistolí od vlastní manželky či partnerky (ze strany cizího muže to bylo 4,6 %).

Struktura ročních a pětiletých měř viktimizace podle typů napadení je obdobná jako u celkových měř odrážejících celý život respondenta. Ze skupiny sledovaných typů násilného chování se opět vydělují „facka, kopání, kousání, úder pěstí“ a „házení věcí, úder předmětem“, které byly zmiňované výrazně častěji než ostatní formy agrese ze strany vlastních partnerek.

Charakter násilného incidentu

Podívejme se nyní na to, jak na otázky týkající se násilného incidentu ze strany vlastní manželky či partnerky odpovídali muži, kteří v minulosti nějaký takový střet zažili.

V prvé řadě nás zajímalo, k čemu všemu během incidentu došlo (nabízené podoby násilí ukazuje tabulka 5). Údaje se ovšem prakticky neliší od struktury detekované výše. Nejvyšší podíl dotázaných, zhruba tři čtvrtiny, uvedl facku jako součást násilného incidentu, zhruba 40 % pak házení věcí nebo úder předmětem. Přibližně jedna čtvrtina mužů zmínila jako součást násilného útoku vyhrožování fyzickým ublížením, vždy okolo 20 % pak uvedlo úder pěstí, kopání, kousání a „strkání, pevné sevření, kroucení rukou, tahání za vlasy“. Vážnější formy napadení byly zmiňovány méně často, za zmínku však stojí „jiné fyzické násilí“, které uvedlo cca 7 % mužů, a útok nožem či pistolí či vyhrožování takovýmto útokem, které zažilo cca 6 % respondentů. Uvedená čísla naznačují, že fyzická agrese ze strany žen partnerek – pokud už k ní dojde – není jen jakousi hrou či náznaky, ale může nabývat relativně tvrdších rozměrů, jinak řečeno, má parametry jasně rozpoznatelného násilného útoku.

Tabulka 5 Pokud se zamyslíte nad tímto (posledním) incidentem, k čemu přesně během něj došlo? (Odpovídali pouze muži, kteří uvedli jakoukoli zkušenost s násilím ze strany partnerky.)

	abs.	%	% z těch, kdo zažili násilí (= 99)	Neví	Neodpověděl
Vyhrožování fyzickým ublížením	26	2,6	26,3	5	6
Házení věcí nebo úder předmětem	39	3,9	39,4	2	2
Strkání, pevné sevření, kroucení rukou, tahání za vlasy	20	2,0	20,2	2	2
Facka	74	7,4	74,7	2	–
Kopání, kousání	21	2,1	21,2	3	–
Úder pěstí	22	2,2	22,2	2	–
Škracení	3	0,3	3,0	1	–
Pokus o udušení, utopení	2	0,2	2,0	–	–
Popálení, opaření	1	0,1	1,0	1	–
Nůž nebo pistole	6	0,6	6,1	1	1
Jiné fyzické násilí	7	0,7	7,1	6	–
Sexuální násilí	3	0,3	3,0	1	–
Celkem zažilo násilí	99	9,9			
Celkem mužů	1001				

Jako původce násilí byla ve většině případů (cca v 65 %) označena bývalá partnerka, z toho častěji šlo o bývalou manželku či partnerku a méně často, asi v desetině případů, o bývalou přítelkyni. Současnou partnerku jako původce násilného střetu zmínilo 18 % respondentů.

V necelých 70 % případů došlo k incidentu v době před 1 až 5 lety (38 % respondentů) nebo před 6 až 10 lety (29 %). 12 % mužů uvedlo, že k události došlo v minulém roce. Co se týče místa útoku, více než 80 % mužů uvedlo, že incident proběhl doma (buď ve společné domácnosti, u respondenta, nebo u partnerky doma). Často diskutovanou otázkou

Tabulka 6 Kdo byl původcem tohoto incidentu?

	abs.	%	% z těch, kdo zažili násilí (= 99)
Současná manželka/partnerka	18	1,8	18,2
Bývalá manželka/partnerka	53	5,3	53,5
Současná přítelkyně	1	0,1	1,0
Bývalá přítelkyně	11	1,1	11,1
Neodpověděl	16	1,6	16,2
Celkem zažilo násilí	99	9,9	100,0
Celkem mužů	1001		

je užití alkoholu či drog během násilného střetu a jak ukázaly výzkumy násilí na ženách, alkohol na straně útočníka zde hraje významnou úlohu. Z celkového počtu 99 mužů, kteří se setkali s násilím ze strany partnerky, téměř třetina odpověděla, že v době incidentu měla partnerka v sobě alkohol (drogy pak 1 %, alkohol i drogy 3 % respondentů). Zajímavé je, že desetina mužů volila variantu „nevím“.

Důležité je nesporně to, jak násilný incident hodnotili sami muži, jinak řečeno, jak vypadá **subjektivní vnímání násilného útoku**, kterého se dopustila vlastní partnerka. Z výsledků výzkumu vyplývá, že násilný střet s partnerkou je pro podstatnou část mužů významným zážitkem, který má pro ně více či méně závažné důsledky. Zhruba 40 % mužů, kteří zažili násilí, odpověděli, že tato situace pro ně tehdy byla velmi (7,1 %) či poměrně (32,3 %) vážná, a téměř třetina z nich se následně uchýlila k alkoholu či lékům.⁴ Je pozoruhodné, že cca 7 % mužů uvedlo, že během incidentu měli pocit ohrožení života, a více než 16 % utrpělo podle svých slov fyzická zranění. Zároveň však téměř 70 % napadených mužů považuje násilný střet za „něco, co se prostě stává“ (14 % pak za porušení práva, ale ne trestný čin). Za pozornost dále stojí, že jako „trestný čin“ nevnímá incident ani jeden respondent (v tomto případě se nabízí zajímavé srovnání s výzkumem násilí na ženách, kdy 20 % žen, které zažily násilí v partnerském vztahu, považovalo daný incident za trestný čin, Pikálková 2004). S výše uvedeným souvisí i fakt, že násilný incident ohlásila na polici pouze 3 % mužů (další 2 % uvedla, že incident ohlásil někdo jiný). Mezi důvody neohlášení dominovala varianta „nestálo to za to / nebylo to dost vážné / nikdy před tím se to nestalo“. Velmi podstatná část respondentů (29 %) však zmínila i důvod „nechtěl jsem, aby to někdo věděl“, což vypovídá o společenské stigmatizaci napadeného, resp. napadaného muže.

Zajímavé výsledky přináší i odpovědi na otázku zjišťující okolnosti vzniku a pravděpodobný zdroj či zdroje násilného útoku. Respondenti zpravidla odpovídali, že násilí bylo spontánní, nechtěné, vyprovokované situací (64,6 %), popřípadě že šlo o nezvládnutou zátěž či nepřiměřenou reakci (19,2 %). Dá se však říci, že ze skupiny napadených mužů se vyděluje ne zcela zanedbatelné procento těch, kteří vnímají daný incident zcela jinak, totiž jako součást strategie ženy-partnerky s cílem úmyslně ponižovat či deptat svého partnera.

⁴ Otázka zněla: „V těchto případech je časté, že se lidé uchylují k alkoholu či drogám. Stalo se Vám to také?“

Do této skupiny se dá zařadit více než 12 % mužů, kteří si myslí, že ze strany partnerky šlo o záměrné, cílevědomé jednání vedené snahou druhému ublížit nebo ho potrestat. Lze předpokládat, že takto uvažující respondenti tvoří skupinu, která nejlépe odpovídá obecnému povědomí o mužích týraných vlastními partnerkami, přičemž se zde otevírá pole pro další a podrobnější analýzy.

Co se týče reakce muže na násilný útok ze strany jeho partnerky, pouze cca každý desátý muž reagoval aktivně tím, že útok opětoval. Zhruba třetina respondentů uvedla, že „šlo spíše o pasivní obranu, o vyhnutí se větší újmě“, další třetina si pak myslí, že „v takové situaci se není vhodné bránit“. Variantu „útok jste odrazil, ale v násilném střetu nepokračoval“ volila přibližně pětina napadených mužů.

Konečně, v postoji k možnému rozchodu s „násilnou partnerkou“,⁵ se muži dělí na zhruba dvě poloviny; relativně větší část z nich (54,5 %) odpověděla, že uvažovala o rozchodu, 45,5 % pak nikoli.

Sociální profil obětí i pachatelů

V následující části zaměříme pozornost na faktory, které souvisejí, resp. mohly by souviset, s vyšším či nižším rizikem stát se obětí násilného střetu s partnerkou. Do analýzy přitom vstupovaly jednak faktory socioekonomické a demografické, dále takové charakteristiky jako je konzumace alkoholu, drog, skutečnost, zda je člověk věřící, a konečně rovněž faktory odrážející předchozí životní zkušenosti, zejména zážitky z dětství a dospívání. Sledovali jsme přitom jak osobnost respondenta, tak jeho partnerky.

Sledované charakteristiky mužů-respondentů v souvislosti s tím, zda zažili alespoň jednu ze sledovaných forem fyzického násilí ze strany své partnerky v posledních 5 letech (N = 55), ukazuje následující přehled:

- Obětí násilí se častěji stávali ti muži, kteří měli placené zaměstnání, naopak významně méně často to byli podnikatelé, muži v důchodu a studující.
- Agresivní chování ze strany partnerek nejčastěji zažívali muži s měsíčním příjmem od 14 000 do 35 000 Kč, případně nižším. Naopak násilím v partnerském vztahu jsou méně ohroženi ti muži, kteří mají vyšší příjem – nad 35 000 Kč měsíčně.
- Násilí mezi rodiči: Muži, kteří uvedli, že v době jejich dětství a dospívání (zhruba do 16 let) jejich rodiče vůči sobě „často“ nebo „ojediněle“ používali násilí (tzn. odpovídali variantou 1 nebo 2⁶), výrazně častěji zažili či zažívali fyzické útoky ze strany své partnerky.
- Fyzické násilí v dětství vůči respondentovi: Muži, kteří mají nějakou zkušenost s agresivní partnerkou, významně častěji odpovídali, že fyzické tresty, resp. napadání, zažívali v dětství byť „ojediněle“ ve srovnání s těmi, kteří se vyjádřili variantou „ne“.

Další analýza ukázala, že respondenti se zkušeností nějakého násilného střetu s partnerkou častěji odpovídali, že původcem agresivity mezi rodiči byla matka, nebo že to bylo vzájemné. Stejný trend byl pozorován v případech psychického ponižování – respondenti se zkušeností nějakého násilného střetu s partnerkou častěji odpovídali, že původcem

⁵ „Uvažoval jste po tomto incidentu, že byste vztah ukončil a partnerku opustil?“

⁶ Když se znovu zamyslíte nad svým dětstvím, stalo se někdy, že některý z členů Vaší rodiny byl vůči Vám agresivní? Máme na mysli jakýkoli druh fyzického násilí, včetně tvrdších fyzických trestů. Varianty odpovědí: 1 často; 2 ojediněle; 3 ne.

takového jednání byla matka (ve srovnání s těmi, kdo označili otce). Psychické násilí v dětství (ponižování, vyhrožování, urážky) zažívali častěji rovněž muži, kteří mají nějakou zkušenost s agresivní partnerkou (častěji odpovídali „často“ či „ojediněle“).⁷

Analýza ovšem odhalila také faktory, u kterých **nebyla prokázána statistická závislost**: vzdělání muže, jeho věk, velikost místa bydliště, národnost, víra v Boha, příslušnost k horní/střední/dolní vrstvě, frekvence konzumace alkoholu, stejně jako skutečnost, zda respondent žil v dětství s oběma rodiči, zažil rozvod rodičů, vyrůstal jinde než s rodiči, zažil střídání partnerů u rodičů – ty všechny nebyly potvrzeny jako signifikantní koreláty viktimizace. Naznačuje to, že domácí násilí se objevuje ve všech společenských vrstvách a že nereprodukuje bezezbytku model původní rodiny, ale spíše právě jenom násilné nebo abuzivní vzorce chování.

Analýza charakteristik partnerky z hlediska odhalení možných souvislostí s jejím (potenciálním) agresivním chováním vůči svému manželovi či partnerovi přinesla jednoznačně bohatší výsledky než v případě výše zkoumaných charakteristik respondenta. Následně uvádíme jednotlivé zkoumané faktory a jejich vztah k riziku vzniku násilného chování k partnerovi.

Socio-ekonomické postavení: Násilí na svém partnerovi se významně častěji dopouštěly ženy jednak nezaměstnané a jednak v domácnosti či na rodičovské dovolené (tvořily jednu kategorii). Ve skupině žen-partnerek, které se (někdy) chovaly agresivně ke svému partnerovi tak bylo cca dvakrát více žen v domácnosti či na rodičovské dovolené a dvaapůlkrát víc nezaměstnaných než ve skupině těch, které nebyly agresivní. Naproti tomu relativně nejméně často se násilí dopouštěly ženy v důchodu (to zřejmě souvisí s věkem) a partnerky samostatně výdělečně činné.

Vzdělání: Nejčastěji byly vzhledem ke svému partnerovi agresivní ženy se základním vzděláním a dále ty se středním vzděláním bez maturity (tab.7).

Tabulka 7 *Skutečnost, zda se žena dopustila nějaké z forem násilného chování vůči svému partnerovi (během celého života) v závislosti na vzdělání partnerky (řádková %)*

	Základní		Střední bez maturity		Střední s maturitou		VŠ nebo VOŠ		Celkem	
	abs.	%	abs.	%	abs.	%	abs.	%	abs.	%
Partnerka, která se nedopustila násilí (během života)	28	4,5 (*)	185	29,8 (‡)	317	51,1 (†)	88	14,2	620	100,0
Partnerka, která se dopustila násilí (během života)	14	15,1 (*)	38	40,9 (‡)	34	36,6 (†)	7	7,5	93	100,0
Celkem	42	5,9	223	31,3	351	49,2	95	13,3	713	100,0

Pozn. Z těch partnerek, které se nedopustily násilí, měly dvě „jiné vzdělání“.

Zvýrazněné buňky: (*) statisticky signifikantní na hladině alfa = 99,9 %, (†) alfa = 99,0 %, (‡) alfa = 95,0 %

⁷ Když si vzpomenete na své dětství, stalo se někdy, že Vaši rodiče (příp. partnerka vlastního rodiče) vůči sobě používali psychické násilí? Máme na mysli jakýkoli druh psychického násilí, včetně ponižování, vyhrožování, urážek. Varianty odpovědi: 1 ano, často; 2 ano, ojediněle; 3 myslím, že nejspíš ne; 4 ne.

Víra v Boha: Víra v Boha významně ovlivňuje relativní četnost výskytu násilných forem chování v tom smyslu, že u věřících žen byly násilné projevy chování výrazně méně časté než u těch, které jejich partner označil jako ateistky. Tato tendence se týká pouze víry v Boha, nikoli víry v osud apod.⁸

Alkohol: Frekvence konzumace většího množství alkoholu se ukázala být dalším významným faktorem souvisejícím s riziky vzniku agresivního chování. Ženy-partnerky, u kterých muži uvedli, že pijí, resp. pily alkohol několikrát do měsíce či každý den nebo téměř každý den, se dopouštěly násilí výrazně častěji, a to zejména ve srovnání s těmi, které alkohol nepijí (nepily) nikdy či výjimečně.⁹

Drogy, léky: Muži výrazně častěji zažívali či zažili napadení, resp. agresivní chování od těch žen, které podle jejich slov „občas“ braly drogy či nadužívaly léky – ve srovnání s těmi, které drogy ani léky nebraly.¹⁰

Agresivita na veřejných místech: Respondenti, kteří mají zkušenost(i) s agresivním chováním ze strany své partnerky, významně častěji uváděli, že jejich partnerka byla někdy agresivní i vyjma okruh své rodiny, tzn. na veřejných místech, jako jsou restaurace, bary, popř. na pracovišti (viz tab. 8). Bráno z druhé strany, cca 71 % žen, které byly někdy agresivní na veřejnosti, se dopustilo násilí i vůči svému partnerovi.

Problémy s policií:¹¹ Problémy s policií kvůli agresivnímu chování ženy-partnerky rovněž silně korelují s násilným chováním vůči partnerovi.

Násilí rodičů vůči sobě navzájem v dětství:¹² Stejně jako v případě charakteristik mužů-respondentů, tak i v případě žen-partnerek se ukázala jako významná anamnéza a zážitky z rodiny, ve které žena vyrůstala. Pokud, podle výpovědi mužů, žena v dětství a dopívání zažívala projevy fyzického násilí mezi svými rodiči, pak má relativně vyšší riziko chovat se taktéž agresivně – ke svému partnerovi: zhruba 40 % žen, které zažily násilí mezi rodiči (podle výpovědi mužů), bylo někdy agresivní i vůči svému partnerovi, avšak z těch, které násilí mezi rodiči nezažily, to bylo jen 8 %.

Fyzické násilí v dětství vůči partnerce:¹³ Obdobně jako v předchozím případě zkušenost s fyzickým násilím v dětství, zejména ve formě fyzických trestů, zvyšuje pravděpodobnost násilného chování vůči partnerovi (ze skupiny žen, které se dopustily násilí vůči partnerovi, jich 14,3 % zažívalo či zažilo fyzické násilí v dětství oproti necelým 5 % u těch žen, které se násilí nikdy nedopustily).

Věk partnerky (resp. skutečnost, zda je, či byla přibližně stejně stará, o 5 či více let mladší, či o 5 či více let starší) a její národnost nebyly prokázány jako statisticky významné koreláty viktimizace.

⁸ Jedna z variant odpovědi na otázku, zda partnerka je (byla) věřící zněla: „Nevěř v Boha, ale věří, že existuje nějaký duch, životní síla nebo osud.“

⁹ Otázka zněla: „Můžete mi, prosím, říci jak často Vaše manželka/partnerka/přítelkyně vypije takové množství alkoholu, které odpovídá 5 sklenicím (piva, „dvojek“ vína, panáků)?“

¹⁰ „Bere Vaše manželka/partnerka/přítelkyně drogy, případně nadužívá léky?“ Varianty odpovědi: 1 ano, pravidelně; 2 ano, občas; 3 ne.

¹¹ „Měla kvůli svému chování někdy problémy s policií?“

¹² „Zajímaly by nás také některé zkušenosti z dětství, které má Vaše manželka/partnerka. Můžete, prosím, říci, podle toho, co je Vám známo, zda se mezi rodiči (včetně nevlastních) Vaší partnerky vyskytovalo fyzické násilí?“

¹³ Podle toho, co víte, používal některý z rodičů vaší partnerky vůči Vaší partnerce v době jejího dětství fyzické násilí? Máme na mysli jakýkoliv druh fyzického násilí, včetně tvrdších fyzických trestů, nepočítáme běžné tresty, jako je poplavek, naplácání rukou apod.

Tabulka 8 *Skutečnost, zda se žena dopustila nějaké z forem násilného chování vůči svému partnerovi (během posledních 5 let) a agresivita partnerky na veřejných místech – restaurace, bary, pracoviště (řádková %)*

	Agresivita na veřejných místech		
	ano	ne	celkem
Partnerka, která se nedopustila násilí (během života)	1,1 (*)	98,9 (*)	100,0 (N = 643)
Partnerka, která se dopustila násilí (během života)	18,4 (*)	81,6 (*)	100,0 (N = 49)
Celkem	2,3	97,7	100,0

Zvýrazněné buňky: (*) statisticky signifikantní na hladině alfa = 99,9 %

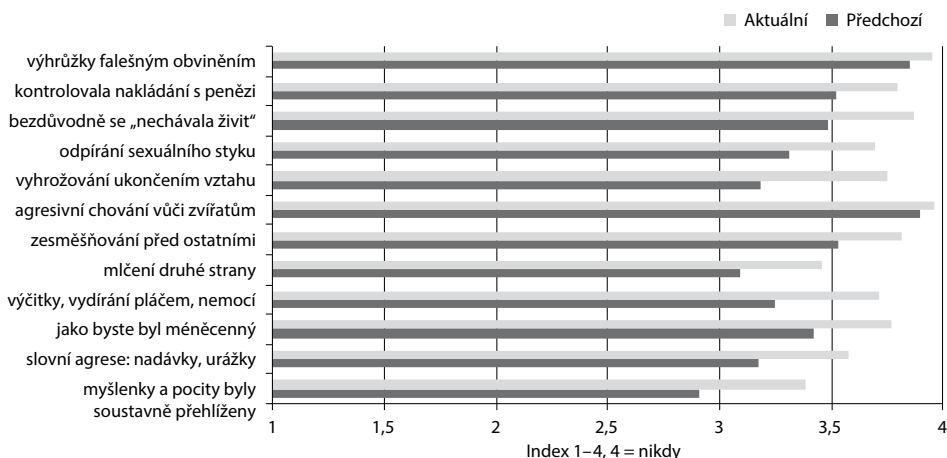
Psychologické formy násilí a zneužívání

Poté, co bylo prokázáno, že zažívané fyzické násilí působí obtíže v oblasti prožívání, bude vhodné podívat se podrobněji na obraz forem psychického týrání či zneužívání. Důvodem pro tento krok může být též okolnost, že tyto formy muži přece jen přiznávají o něco ochotněji a údaje se pak o trochu více hodí k podrobnějším analýzám. Psychické násilí je četnější a garantuje přiměřenou variabilitu dat. Struktura dat je u obou typů partnerek obdobná. K nejčastěji zažívaným formám patří přehlížení názorů a pocitů respondenta ze strany partnerky, dlouhodobé mlčení, slovní agrese typu nadávání či urážek, výhrůžky ukončením vztahu.

Z uvedené baterie dotazů můžeme snadno odvodit celkovou míru kontaktu s psychickým násilím na bázi likertovské škály, maximální hodnota 48 znamená minimální kontakt

Tabulka 9 *Zkušenosti s psychickým násilím ze strany současné partnerky (%)*

	Soustavné přehlížení	Slovní agrese	Méně-cenný	Výčítky, vydírání	Mlčení	Zesměšňování
stále	1,3	0,7	0,7	0,6	0,7	0,3
často	10,1	5,4	2,9	3,8	5,1	2,8
občas	37,2	29,4	14,9	18,9	41,8	12,2
nikdy	51,3	64,5	81,4	76,7	52,3	84,7
	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
	Agrese vůči zvířatům	Vyhrožování odchodem	Odpírání sexu	„Nechávala se živit“	Kontrola peněz	Výhrůžky obviněním
stále	0,0	0,7	0,9	0,6	0,3	0,0
často	0,7	3,4	3,3	2,1	2,5	0,6
občas	2,8	15,9	20,9	7,5	14,4	3,8
nikdy	96,5	80,0	74,8	89,8	82,8	95,6
	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Graf 1 Vybrané formy psychického násilí v porovnání současných a předchozích partnerek (celoživotní prevalence v průměrech na škále od 1 do 4)

s násilím. Cronbachovo *alfa* pro obě škály 0,87 prokazuje dobrou reliabilitu měření. Z hlediska průměru vycházejí současné partnerky rovněž jako celkově „lepší“ (index = 45), kdežto ty předchozí jako horší (41). Obě distribuce ovšem vykazují i několik osob v pásmu nízkého skóre, tedy poměrně častého kontaktu s psychickým násilím či zneužíváním. Abychom získali skupinu obětí většího násilí srovnatelnou svou velikostí s podílem násilí fyzického, definovali jsme jako „exponované“ arbitrárně 9 % (do 39 bodů u aktuální partnerky, dále „oběti AP“).

Postoje k partnerství a sebekontrola

Dotazovaní muži odpovídali na otázky, které hodnotily partnerské vztahy, nebo se vyjadřovali k jednotlivým aspektům partnerství (to lze chápat jako hodnoty vztahu nebo jako jistá očekávání). Zajímala nás ovšem hlavně sebekontrola (srovnej též Buriánek, 2008) a to, jak v tomto ohledu vidí muži své partnerky (nízká sebekontrola je tradičně považována za významný faktor delikvence, proto bychom mohli očekávat, že mužská viktimita může resultovat z nízké míry sebekontroly u partnerek).

Obsah škály sebekontroly (modifikace návrhu Grasmicka 1993) připomeneme formou výsledku faktorové analýzy, která potvrdila její konzistenci. V dalších analýzách jsme pak u mužů pracovali s faktorovým skórem, jehož průměr leží díky standardizaci v bodě 0.

Pro zkoumání sebekontroly u partnerek byla ze čtyř (posledních) položek vytvořena likertovská škála, samozřejmě šlo o subjektivní charakteristiku respondenta směrem k partnerce. Poměrně krátké baterie ovšem prokázaly přijatelnou reliabilitu – Cronbachovo *alfa* 0,73 (aktuální), 0,78 (předchozí). V tomto případě jsme vypočítali sumační index a identifikovali vyšší sebekontrolu u současných partnerek (průměry 12,1 versus 11,0).

Hodnotové aspekty partnerství jsme sledovali pomocí nově vytvořené baterie otázek, která měla zjišťovat hodnotové akcenty (a zřejmě také jistá předběžná očekávání). U mužů ovšem nedošlo k výraznější diferenciaci a velká většina položek byla hodnocena

Tabulka 10 *Faktorová analýza škály sebekontroly*

Baterie SEBEKONTROLA	Komponenta 1
Jednám impulzivně, aniž bych u toho moc přemýšlel.	0,693
Dělám to, co mi přináší okamžité uspokojení, třeba i za cenu obětování vzdálenějších cílů.	0,730
Více mě zneklidňuje to, co se mi může stát teď, než to, co bude za dlouho.	0,429
Často se raději vyhnu úkolům, o nichž vím, že jsou obtížné.	0,626
Když to, co dělám, vadí druhým lidem, je to jejich problém, ne můj.	0,628
Rád získávám věci, které chci mít, i když vím, že to působí problémy druhým lidem.	0,687
Dost rychle ztrácím trpělivost.	0,673
Když se opravdu naštvu, je pro ostatní lepší se mi vyhnout.	0,654
Snažím se brát ohled v první řadě na sebe, i kdyby to mělo způsobit jiným lidem potíže.	0,745
Vzrušení a dobrodružství jsou pro mě důležitější než bezpečí.	0,708
Nikdy nemyslím na to, co se přihodí v budoucnu.	0,642

Extraction Method: Principal Component Analysis

Výčerpáná variance: 44%

jako velmi důležitá pro vytvoření pevného a kvalitního vztahu (faktor partnerství tvořily položky jako láska, věrnost, důvěra, ...), jenom závěrečné položky – odkazující spíše k tradičním modelům partnerství (zejména role muže jako živitele nebo partnerství za každou cenu) – byly přijímány se zřetelnější rezervou. Proto také vytvořily zvláštní faktor („konzervativní“) v rámci provedené explorační analýzy.

Na počátku analýzy se krátce dotkneme otázky sociální diferenciace. Je důležité připomenout, že data potvrzují tezi, že domácí násilí není vázáno jen na určitý typ sociálního prostředí. První sloupec tabulky nepřináší prakticky žádné rozdíly při třídění podle věku, vzdělání a subjektivního sociálního statusu, a to ve vztahu k aktuální partnerce. U předchozí partnerky mají větší zkušenost s psychickým násilím muži se základním vzděláním. Sebekontrola respondenta je mírně závislá na vzdělání a věku, ve vnímání partnerek se ovšem rozdíly neprojevují.

Dílčí rozdíly nacházíme ve vnímání partnerských hodnot, kde ve faktoru partnerství vyšší sociální status zvyšuje nároky na kvalitu vztahu a očekávání. U konzervativního faktoru platí, že s vyšším vzděláním klesá preference tradičního modelu rodiny a vztahu „za každou cenu“. Tento trend reprezentuje také mladší generace mužů do 39 let. Míra psychického násilí v současném vztahu nicméně nezávisí na sociálním postavení (ve smyslu statistické signifikance).

Z uvažovaných proměnných jsme se pokusili vytvořit určitou typologii respondentů v naději, že se objeví jak páry „homogamní“ z hlediska sebekontroly (podle přísloví o sedajících vránách), tak nevyrovnané („protiklady se přitahují“). Problém je ale v tom, že hodnoty sebekontroly jsou poměrně silně korelovány, takže ani explorační klastrová analýza nevytvořila typ nevyrovnaného páru. Z výsledků proto uvádíme pouze dílčí závěr,

Tabulka 11 Sociální diferenciace u základních proměnných analýzy (průměry)

SES	Násilí aktuální partn.	Sebekon- trole AP	Sebekon- trole PP	Sebekon- trole (FS)	Násilí PP	Partnerské hodnoty ¹	Konzervativní hodnoty
Dolní vrstva	43,7	12,0	11,7	-0,3	40,7	-0,4	0,1
Nižší střední vrstva	45,2	11,8	11,0	0,0	40,9	-0,1	-0,1
Střední vrstva	44,9	12,3	11,1	0,1	40,9	0,1	0,1
Vyšší střední vrstva	45,6	12,5	10,8	0,0	40,4	0,2	-0,1
CELKEM	45,0	12,1	11,1	0,0	40,9	0,0	0,0
Základní/níže než základní	45,8	12,7	11,5	-0,3	43,5	-0,2	0,2
Střední bez maturity	44,7	12,2	10,9	-0,1	40,3	0,0	0,1
Střední s maturitou	45,1	11,8	10,9	0,0	41,1	0,0	0,0
Vysoká škola nebo vyšší odborná škola	45,2	12,2	11,4	0,3	41,0	0,1	-0,2
18–29	44,7	11,8	10,6	-0,3	40,8	0,0	-0,1
30–39	44,6	11,9	11,1	-0,1	40,9	0,1	-0,2
40–49	45,0	12,2	10,8	0,0	39,9	-0,1	0,0
50–59	45,5	12,2	11,1	0,1	40,7	0,0	0,1
60–70	45,2	12,5	11,7	0,3	42,3	-0,1	0,3
Celkem	45,0	12,1	11,0	0,0	40,9	0,0	0,0
	max.48 ²	max.16	max.16	z	max.48	z	z

¹ Hodnoty partnerství a konzervativní jako faktorové skóry získané explorační faktorovou analýzou baterie „hodnot partnerského vztahu“.

² Maximální hodnota znamená minimální frekvenci položek psychologického násilí.

který naznačuje spíše určitou stupňovitost konfigurací v pořadí *konfliktní – skeptičtí – poučení – pozitivní*. Jde arciť o pracovní názvy. Označení klastru „poučených“ opíráme o zjištění, že předchozí partnerka měla zřetelně nižší sebekontrolu než ta nynější.

Konfliktní typ je charakterizován nižší vlastní sebekontrolou a pozitivnějším vztahem ke konfliktům, to pak zřejmě ovlivňuje i výběr partnerek. V hodnotách pozorujeme u tohoto typu menší váhu partnerství a větší důraz na tradiční model rodiny. Zkoumáme-li vazbu na výskyt psychického násilí, ukáže se zřetelný vztah, kdy v konfliktním typu nalézáme 19 % zastoupení závažnější incidence v současném vztahu. Větší zkušenost s psychickým násilím závisí téměř lineárně na (nízké) sebekontrolě a hodnotách partnerství, přičemž předchozí špatná zkušenost bývá zřejmě v části aktuálních vztahů kompenzována, takže pozitivní a „poučení“ jsou si poměrně blízko.

Prediktory psychického násilí

Předchozí zjištění může doložit také analýza ad hoc vytvořené skupiny obětí psychického násilí (v současném vztahu). Mají sice nižší průměr – pravděpodobně to odráží snížené aspirace – v hodnotách partnerství, ale v konzervativních hodnotách, v názoru na konflikty a v sebekontrolě předchozí partnerky jsme neprokázali signifikantní rozdíl. V dalších proměnných existuje signifikantní rozdíl u skupiny obětí (tab. 12).

Z dat vyplývá, že oběti vykazují nižší míru sebekontroly u partnerek i u sebe. „Nevěří“ tolik na hodnoty partnerství a hůře hodnotí svůj vztah i vztah rodičů, takže je namísto úvaha o jakési „path dependenci“ ve smyslu mezigeneračního přenosu dispozic a zkušeností.

Tabulka 12 Charakteristiky „obětí“ – aktuální partnerky (průměry)

	Sebekontrola AP	Sebekontrola respondenta (FS)	Násilí PP	Partnerské hodnoty (FS)	Současný vztah ¹ (1–10)	Vztah rodičů (1–10)
Psychické násilí AP ²	10,4	–0,4	34,3	–0,3	6,8	7,1
Ne	12,4	0,2	41,7	0,1	8,5	8,0
Celkem	12,2	0,1	40,9	0,1	8,3	7,9

¹ Hodnocení vztahů (aktuální, předchozího i vztahu rodičů) využívalo desetibodových škál, kde 10 znamenalo nejlepší možné hodnocení.

² Skupina 9 % respondentů s nejvyšším podílem psychického násilí (aktuální partnerka).

Při konstrukci regresního modelu jsme jako závisle proměnnou zvolili index psychického násilí v kardinální podobě a vedle výše uvedených faktorů jsme zkoušeli zařazovat proměnné sociálního postavení i některé další, které prokazovaly korelaci k násilí. Z řady modelů vybíráme k prezentaci ten, který pomocí relativně menšího počtu faktorů vysvětluje solidní díl variance. Vzdělání i věk se neukazovaly jako důležité prediktory (srovnej tab. 13).

Slabý vztah prokazuje také sebekontrola na straně muže. Jako protektivní činitel působí sebekontrola partnerky. Ukázalo se dále, že rizikem je konzum alkoholu na straně respondenta – pravidelná konzumace „větší“ dávky (operacionálně definované jako pět sklenic piva nebo pět „panáků“ alkoholu) zvyšuje pravděpodobnost výskytu domácího

Tabulka 13 Regresní model prediktorů výskytu psychického násilí na straně současné partnerky

	B	Std. Error	Beta	Sig.
(Konstanta)	41,200	1,159	–	–
Sebekontrola	0,316	0,212	0,080	0,137
Sebekontrola akt. partnerky	0,395	0,078	0,268	0,000
Konzervativní hodnoty	0,340	0,170	0,087	0,046
Kolik je Vám let?	0,003	0,013	0,010	0,813
Konzum alkoholu na straně respondenta	–0,545	0,191	–0,126	0,005

Závisle proměnná: Násilí aktuální partnerky $R_{sq} = 0,14$

násilí. Při vědomí důležité role konzumu alkoholu jsme se podívali na souvislost mezi pravidelností konzumu alkoholu (ve větší dávce) a psychickým násilím, a to z pohledu obou partnerů. Se vzrůstající frekvencí konzumu alkoholu na straně partnerky zřetelně stoupá riziko psychického zneužití. Sledujeme-li podíl obětí podle frekvence uvažované „dávky“ v průběhu roku na straně aktuální partnerky, ukáže se vztah v podstatě lineární: při každodenní spotřebě uvažovaného objemu pěti sklenic stoupá podíl vážného psychického násilí až na 67 %.

Diskuse

Pokud se tedy muž rozhoduje navázat partnerský vztah (podle staršího institucionálního vzorce by šlo o ženitbu), měl by si „dobře vybrat“, když důležitým parametrem se stává sebekontrola partnerky (ve smyslu obecné teorie kriminality Gottfredsona a Hirschiho, 1990). Nezapomínejme přitom (v kontextu moderní individualizované a možná i trochu narcistní společnosti – viz též Soudková, Bartoš, 2012), že typickou identifikovanou formou psychického násilí je soustavné přehlížení názorů, myšlenek a postojů partnera. Vzhledem k námi zjištěné vysoké míře očekávání českých mužů v rovině hodnot partnerství lze mít i prosté ignorování potřeb druhého, což koresponduje se sníženou mírou sebekontroly na straně partnerky, za rizikový faktor.

Analýza faktorů viktimizace mužů v partnerském vztahu podle různých charakteristik, ať již respondenta či partnerky, přinesla důležité výsledky a dává podněty i k dalšímu zpracování sebraných dat. Obdobně jako ve výzkumu IVAWS 2003 se potvrdilo, že rodinná historie a zážitky z dětství a dospívání hrají v přenášení vzorců chování z generace na generaci významný a nepopiratelný vliv – a není již úkolem sociologů, ale spíše psychologů zkoumat, zda toto předávání probíhá vědomě, nápodobou, či nevědomě na úrovni skrytých archetypů. Také další zjištěné faktory zvyšující riziko napadení vlastní partnerkou se víceméně shodují se závěry předchozích výzkumů: nízké vzdělání partnerky, zvýšená konzumace alkoholu, drog (léků), nezaměstnanost, ateismus. Násilí v partnerském vztahu se navíc může pojit s agresivitou partnerky projevenou na jiných místech (v restauracích, na pracovišti apod.) a tvořit tak jakýsi komplex chování či řešení situací. Není bez zajímavosti, že více než 70 % žen, které byly někdy agresivní na veřejnosti, se

chovaly či chovají agresivně i ke svému partnerovi. Výsledky studia faktoru sebekontroly také napovídají, že násilné vzorce chování nemusejí být pouze výsledkem osobnostního nastavení jednotlivce (nebo alespoň ne výhradně), ale mají širší základ, ze kterého vyrůstají: normy a kulturu bezprostředního sociálního okolí – korigované ovšem většinou společností. Nepochybně jde také o to, že ty vrstvy společnosti, které nesou větší zátěž aktuální ekonomické krize a z ní vyplývající frustrace, jen s jistými obtížemi dosahují průměrné úrovně sebekontroly (v jistém souběhu působení vnějších tlaků i vzorců předchozí rodinné zkušenosti).

Na základě předchozích výzkumů můžeme provést srovnání údajů o psychickém násilí ze strany partnera takřkajíc z obou stran. U shodně formulovaných otázek můžeme porovnat zastoupení jednotlivých forem u dat z IVAWS 2003 (ženy) a ze sondy mezi muži v jižních Čechách (2004, N = 458). Vyplývá z toho jak určitá míra celkové shody, tak některé specifické rozdíly. Část partnerů ženám poměrně často vyhrožovala, chování partnerek často vykazovalo známky žárlivosti. Zda je tato genderová „asymetrie“ očekávatelná nebo snad typická, necháme posoudit čtenáře.

Tabulka 14 Srovnání výskytu psychického týrání ze strany současného partnera podle pohlaví: Ženy (IVAWS 2003) proti mužské zkušenosti (JČÚ 2004, FF 2013)

% alespoň občas	Ženy 2003	Muži 2004	Muži 2013
Žárlivost k opačnému pohlaví	44	70	52
Žárlivost na koničky a zaměstnání	33	44	45
Kontrola, ovládání chování	36	39	49
Škody na majetku, ničení věcí	9	5	6
Pronásledování	7	9	9

V dalších výzkumech máme k dispozici jen všeobecný údaj na kontakt s násilím (tedy i mimo partnerský vztah), přesto ale víme, že velká část zkušenosti s násilím je vázána na rodinné prostředí.

Tabulka 15 Obecné míry kontaktu s násilím v populaci ČR (výzkumy pocitu bezpečí)

Stalo se v posledních dvou letech	2000	2001	2002	2003	2007
B. Vyhrožování násilným útokem	9	10	9	6	12
C. Fyzické napadení	8	10	8	7	8
D. Psychické týrání, vydírání	7	7	8	6	9

Na údajích z roku 2003 můžeme doložit, že rozdíly mezi muži a ženami nebyly výrazné. Přitom korespondovaly s odhady získanými ve viktimologických studiích (IVAWS).

Výše uvedený závěr platí dokonce i pro porovnání zkušenosti s násilím v okruhu nejbližších lidí (muži 26 %, ženy 28 %). Na těchto datech můžeme zároveň doložit to, že existuje korelace mezi celkovou zkušeností s jednotlivými formami násilí a rozsahem kontaktu s násilím v rodině.

Již při výzkumu jihočeských mužů se ukazovalo, že předchozí partnerský vztah byl hodnocen jako horší. Bylo možno odhadnout, že alespoň někdy se do fyzického střetu

Tabulka 16 *Rozdíly v kontaktu s násilím mezi muži a ženami (ČR 2003)*

Stalo se v posledních dvou letech	Muži	Ženy
B. Vyhrožování násilným útokem	7	5
C. Fyzické napadení	8	5
D. Psychické týrání, vydírání	5	7

v rámci partnerských hádek dostávají asi 4 % mužů (v reprezentativním šetření v roce 1999 to uvedlo 5 % mužů). Bylo patrné, že muži své problémy tolik nezveřejňují, ani nejbližší přátelé nemají v polovině případů tušení o situaci (dle názoru respondentů), u rodičů byl podíl zhruba třetinový. Kapacita muže k zvládnutí situace nebo k řešení tak může být podstatně omezena, v úvahu připadají zejména následující důvody:

- Přiznání této situace ohrožuje status a tradičně definovanou roli muže, případné řešení přináší i řadu konkrétních rizik (ztráta dětí, problém bydliště).
- Lze očekávat nedůvěru okolí, včetně orgánů vyšetřujících tyto činy.
- Existující citové pouto může podporovat i přehnanou sebedůvěru nebo protektorský přístup k pachatelce.

V mezinárodním projektu EUROJUSTIS realizovaném v České republice v roce 2011 jsme se rozhodli spojit tři položky (hrozby vůči vám nebo ubližením dětem, psychické týrání a fyzický útok), které byly v přímém vztahu k „násilí v nejbližším okruhu“, do kumulativního indexu domácího násilí. Výsledky ukázaly, že 83 % respondentů ještě něco takového nezažilo, 12 % z nich jednou něco zažilo (včetně 2 %, kteří zažili pouze fyzické útoky), 4 % zažilo dvakrát a 1 % zažilo tři formy. To znamená, že až 15 % obyvatel lze považovat za potenciální oběti domácího násilí. S ohledem na naše aktuální výsledky to ukazuje, že i hrubé měření může poskytnout solidní odhad úrovně intimního násilí uvnitř rodiny či partnerství.

Závěry

Agresivní chování v partnerských vztazích ze strany žen tvoří specifickou část viktimi-začních rizik mužů. Ačkoli hlavní jádro (potenciálního) násilí, jemuž jsou muži vystaveni, spočívá ve střetech s ostatními muži, a to v prvé řadě cizími muži, **zhruba každý desátý muž se ve svém životě setkal rovněž s fyzickým útokem ze strany vlastní partnerky**. Více než 5 % pak zažilo nějaký druh fyzického útoku od manželky či partnerky v posledních 5 letech. Ačkoli tato čísla nejsou vysoká, vypovídají přesvědčivým způsobem o existenci zkoumaného problému. Protože většinou jde o poměrně vážné incidenty, nelze tento fenomén podceňovat nebo bagatelizovat. Psychické násilí navíc zasahuje ještě větší podíl mužů, jakkoli je těžké v této oblasti stanovit nějakou hranici „normálu“ (pokud jde o žárlivost, hádky nebo nadávky). Pokud srovnáme výskyt násilí s předchozím kalamitním vztahem, je předchozí zkušenost o něco horší, ale rozdíl by mohl být i větší, jistá tendence k opakování zkušenosti tu zřejmě zůstává (riziková partnerka prostě „zůstává na trhu“). Navíc se projevuje tendence k opakování vzorců osvojených v původní rodině.

Muži jsou sice celkově odolnější vůči partnerskému násilí, jsou však těmito formami zasaženi zhruba stejně často jako ženy: to odpovídá představě, že tyto formy násilí jsou dyadické, interpersonální, že provázejí partnerské konflikty a nebyvají jednosměrné. U mužů existuje relativně malá šance, že se o obtížích někdo další dozví.

Podmíněnost násilného chování partnerky tradičně předpokládanými rizikovými faktory (alkohol, drogy, agresivita na veřejnosti) byla našim výzkumem prokázána. Sklon partnerek uchýlovat se k psychickému násilí zřejmě nezávisí příliš silně na sociálním postavení.¹⁴ Domácí násilí zasahuje všechna sociální prostředí, a jeho výskyt a podoba zřejmě záleží hodně i na osobnostních charakteristikách partnerky a na průběhu manželských krizí a konfliktů. Důležitým prediktorem výskytu násilí je nízká sebekontrola zejména na straně partnerek.

Naše zkušenosti potvrzují, že byť poměrně jednoduché ukazatele používané v průzkumech veřejného mínění odpovídají míram prevalence specializovaných viktimologických studií. Ty také korespondují s hlavními zjištěními zatím spíše selektivních mezinárodních studií (když plně srovnatelné údaje stále chybí, Heiskanen, Ruuskanen (2011: 75–76) zmiňují především analýzy provedené v Norsku, Dánsku a Německu). Protože se Česká republika ocitá v popředí, pokud jde o kvantitativní výzkum násilí v partnerských vztazích, o to více by bylo vhodné zaměřit se nyní na kvalitativní a ještě detailněji orientované studie.

Výskyt a struktura násilných útoků v intimním vztahu se v průběhu posledních 10 let v České republice poněkud změnila. Ve stejné době ovšem stoupl zájem o některé nové jevy, jako je stalking. V tomto období také byla přijata důležitá legislativní opatření týkající se domácího násilí (především zákon č. 135/2006 Sb. zavádí některá omezující opatření), která jsou také výsledkem nezpochybnitelné změny obecného společenského klimatu. I když tedy nemusíme zrovna bojovat za legitimitu tématu, nemělo by to snižovat práh naší vnímavosti vůči riziku zhrubnutí partnerských vztahů ve všech jejich formách, tedy nejen v případech kriminálních, ale též v rovině trablů nebo přinejmenším nepohody v každodenním životě rodin nebo partnerských párů.

LITERATURA

- Agnew, R. (1992). Foundation for a General Strain Theory of Crime and Delinquency. *Criminology* 30(1), 47–88.
- Akers, R. L. (1973). *Deviant Behavior: A Social Learning Approach*. CA: Wadsworth Publishing Company.
- Archer, J. (2000). Sex Differences in Aggression Between Heterosexual Partners: A Meta-Analytic Review. *Psychological Bulletin* 126(5), 651–680.
- Buriánek, J. (2013). Violence Against Men as a Challenging Topic for Empirical Research. In: A. Kuhn et al. (eds.), *Kriminologie, Kriminalpolitik und Strafrecht aus internationaler Perspektive*. Bern: Staempfli Verlag AG, 61–70.
- Buriánek, J. (2008). Kdo nebo co nás zachrání? Poznámky ke konceptu sebekontroly. In: Kol. aut., *Máš před sebou všechny mé cesty*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 42–60.
- Buriánek, J., Kovařík, J. (eds.) (2006). *Domácí násilí – násilí na mužích a seniorech*, 1. vyd. Praha: Triton.

¹⁴ Analýza nicméně ukázala, že relativně větší pravděpodobnost zažít násilný střet se svou partnerkou mají muži, kteří nepodnikají a mají spíše nižší až průměrný příjem. Ze svého dětství či dospívání pak mají častější zkušenost s násilnými projevy mezi rodiči a taktéž s fyzickými tresty ze strany pečujících osob. K faktorům, které sledovaná viktimizační rizika taktéž zvyšují, se řadí i psychické násilí v podobě ponižování, urážek apod. v období dětství a dospívání.

- Buriánek, J., Pikálková, S. (2013). *Intimate Violence. A Czech Contribution on International Violence Against Women Survey*. Praha: Karolinum.
- Čírtková, L. (2002). Domácí násilí ve faktech a teoriích. In: *Gender – rovné příležitosti – výzkum 1/2002*.
- De Fazio, L. (2009). The Legal Situation on Stalking among the European Member States. *European Journal on Criminal Policy and Research* 15, 229–242.
- Dobash, R. E., Dobash, R. P. (1979). *Violence Against Wives. A Case Against the Patriarchy*. New York: The Free Press.
- Dobash, R. P., Dobash, R. E. (2004). Women's Violence to Men in Intimate Relationships. *British Journal of Criminology* 44, 324–349.
- Giddens, A. (1992). *The Transformation of Intimacy: Sexuality, Love and Eroticism in Modern Societies*. Cambridge: Polity Press.
- Gottfredson, M. R., Hirschi, T. (1990). *A General Theory of Crime*. Stanford, California: Stanford University Press.
- Grasmick, H. G., Tittle, C. R., Bursik Jr., R. J., Arneklev, B. J. (1993). Testing the Core Empirical Implications of Gottfredson and Hirschi's General Theory of Crime. *Journal of Research in Crime and Delinquency* 30(1), 5–29.
- Heiskanen, M., Ruuskanen, E. (2011). *Men's experiences of violence in Finland 2009*. Helsinki: HEUNI.
- Johnson, H., Ollus, N., Nevala, S. (2008). *Violence Against Women. An International Perspective*. New York: Springer.
- Johnson, M. P. (2006). Conflict and Control. Gender Symmetry and Asymmetry in Domestic Violence. *Violence Against Women* 12(11), 1003–1018.
- Jungnitz, L. et al. (2004). *Violence against men. Men's experience of interpersonal violence in Germany*. Federal Ministry for Family Affairs.
- Killias, M., Simonin, M., De Puy, J. (2004). *Violence Experienced by Women in Switzerland over Their Lifespan: Results of the International Violence Against Women Survey*. Bern: Staempfli Publ.
- Killias, M., Haymoz, S., Lamon, P. (2006). *Swiss Crime Survey. Die Kriminalitaet in der Schweiz im Lichte der Opferbefragung von 1984 bis 2005*. Bern: Staempfli Verlag AG.
- Lenz, H., J. (Ed.) (2000). *Männliche Opferfahrungen. Problemlagen und Hilfeansätze in der Männerberatung*. (Reihe: Geschlechterforschung) Weinheim, Juventa-Verlag.
- Levinson, D. (1989). *Family Violence in Cross-Cultural Perspective*. Newbury Park: Sage Publications.
- Martínková, M., Macháčková, R. (2001). *Výbrané kriminologické a právní aspekty domácího násilí*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci.
- Morewitz, S. J. (2004). *Stalking and Violence. New Patterns of Trauma and Obsession*. New York: Kluwer Academic Publishers.
- Pagelow, M. D. (1984). *Family Violence*. New York: Praeger.
- Pikálková, S. (2004). Mezinárodní výzkum násilí na ženách – ČR/2003: příspěvek k sociologickému zkoumání násilí v rodině, 1. vyd. Praha: Sociologický ústav AV.
- Podaná, Z. (2010). Reporting to the Police as a Response to Intimate Partner Violence. *Czech Sociological Review* 46(3), 453–474.
- Straus, M. A., Gelles, R. J., Steinmetz, S. K. (1980). *Behind Closed Doors: Violence in the American Family*. New York: Doubleday/Anchor.
- Soudková, Š., Bartoš, F. (2012). *Narcismus: skrytá dimenze soudobé společnosti*. Praha: Národohospodářský ústav Josefa Hlávky.
- Tjaden, P. J. (2009). Stalking Policies and Research in the United States: A Twenty Year Retrospective. *European Journal on Criminal Policy and Research* 15, 261–278.
- Tjaden, P., Thoennes, N. (1998). *Stalking in America: Findings from the National Violence Against Women Survey*. Washington, D.C.: U.S. Department of Justice.
- Vymětalová (Pikálková), S. (2001). Domácí násilí: přirozený jev? *Sociologický časopis* 37(1), 103–121.
- Walker, L. E. (1979). *The Battered Woman*. New York: Harper & Row, Publishers.
- Walklate, S. (2001). *Gender, Crime and Criminal Justice*. Devon: Willan Publishing.

PARTNER VIOLENCE ON MEN, ITS EXTENT AND CONTEXT

J. BURIÁNEK, S. PIKÁLKOVÁ

ABSTRACT

The paper presents basic findings on the prevalence of intimate partner violence experienced by Czech men. A representative sample of Czech men (N = 1001, quota sampling) has been subjected a standardized interviews (CASI) at the turn of 2012 and 2013. The lifetime prevalence of physical violence in a relationship is 10% and 5% during last five years, much of the physical attacks come from strange men outside the family. The events are perceived as relatively serious, the other issue is the relatively high prevalence of other forms of psychological violence or abuse, of which men do not differ from women too. The effect of the typical risk factors on the partner side (alcohol, drugs, aggression, partly social status) was confirmed as well as the influence of patterns transmitted by the family. Protective effect of the self-control on the part of partners was also approved.

Keywords: intimate partner violence, psychological abuse, men, spouse

PARTNERGEWALT GEGEN MÄNNER, DEREN UMFANG UND ZUSAMMENHÄNGE

J. BURIÁNEK, S. PIKÁLKOVÁ

ABSTRAKT

Der Artikel stellt grundlegende Erkenntnisse über die Verbreitung von Gewalt in der Partnerschaft von tschechischen Männern vor. Eine repräsentative Stichprobe von tschechischen Männern (N = 1001, Quoten Auswahl) wurde an der Wende 2012 und 2013 einem standardisierten Interview (CASI) unterzogen. Die Lebenszeitprävalenz körperlicher Gewalt in einer Beziehung ist 10 % und 5 % während der letzten fünf Jahre, viele der körperlichen Angriffe kommen von fremden Männern außerhalb der Familie. Die Ereignisse werden als relativ ernst wahrgenommen. Eine andere Frage ist die relativ hohe Prävalenz von anderen Formen psychischer Gewalt oder Missbrauch, wobei sich Männer nicht sehr von Frauen unterscheiden. Die Wirkung der typischen Risikofaktoren auf der Seite des Partners (Alkohol, Drogen, Aggression, teilweise sozialer Status) wurden bestätigt, wie auch der Einfluss der Familienmuster. Schutzwirkung der Selbstkontrolle auf Seite der Partner wurde ebenfalls bestätigt.

Schlüsselwörter: Partnergewalt, psychologische Misshandlung, Mann, Ehemann

Doc. PhDr. Jiří Buriánek, CSc., přednáší metodologii na katedře sociologie FF UK a věnuje se systematicky výzkumům pocitu bezpečí (projekt EUROJUSTIS), delikvence mládeže (ISRD 3) nebo domácího násilí (IVAWS), e-mail: jiri.burianek@ff.cuni.cz; Mgr. Simona Pikálková, Ph.D., působila v Sociologickém ústavu AV, již ve své dizertaci zpracovala téma domácího násilí v rámci projektu IVAWS, v současnosti se podílí na jeho replikaci na katedře sociologie FF UK.

Stat' prezentuje výsledky projektu „Intimate Partner Violence (2013)“ podpořeného grantem poskytnutým GAČR č. 404/12/2452).